

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

**ÎNTRE ONTOLOGIC ȘI TRANSCENDENTAL.
FILOSOFIA DIFERENȚEI LA IMMANUEL KANT, GILLES
DELEUZE ȘI SLAVOJ ŽIŽEK**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR. CIOMOȘ VIRGIL

Student doctorand:

MARTA CLAUDIA

2023

CUPRINS

INTRODUCERE	5
-------------------	---

CAPITOLUL 1

ELEMENTE ALE IDEALISMULUI TRANSCENDENTAL LA IMMANUEL KANT

INTRODUCERE.....	14
------------------	----

1.1. <i>DIFERENȚA DINTRE NOUMEN ȘI OBIECTUL TRANSCENDENTAL</i>	17
--	----

1.2. <i>DE LA ANALITIC LA DIALECTIC. DE LA CONDIȚIONAT LA NECONDIȚIONAT</i>	34
---	----

SUMAR	55
-------------	----

CAPITOLUL 2

FILOSOFIA DIFERENȚEI LA GILLES DELEUZE

INTRODUCERE.....	57
------------------	----

2.1. <i>EMPIRISMUL TRANSCENDENTAL</i>	59
---	----

2.1.1. De la reprezentare la producție.....	61
---	----

2.1.2. Diferență. Individuație. Viață	74
---	----

2.2. <i>REALISMUL ONTOLOGIC</i>	93
---------------------------------------	----

2.2.1. Diferență și repetiție	94
-------------------------------------	----

2.2.2. De la diferența sexuală la abolirea oricărei diferențe.....	116
--	-----

SUMAR	133
-------------	-----

CAPITOLUL 3
ELEMENTE ALE ONTOLOGIEI MATERIALISTE
LA SLAVOJ ŽIŽEK

INTRODUCERE	136
3.1. <i>CORPUL FĂRĂ ORGANE SAU ORGANE FĂRĂ CORP?</i>.....	143
3.2. <i>DISPARITATE ȘI PARALAXĂ</i>	160
SUMAR	184
CONCLUZII	188
BIBLIOGRAFIE	200

CUVINTE-CHEIE:

obiect, subiect, fenomen, Noumen, reprezentare, multitudine, antinomie, intensiv, individualuație, virtual, actual, Real, realitate, antagonism, auto-reflexivitate

SINTEZA IDEILOR PRINCIPALE

Metodologia de cercetare

Cercetarea noastră este una fundamentală (teoretică) și interdisciplinară. Ca metodologie specifică domeniului filosofiei, facem recurs inevitabil la hermeneutică. Recunoaștem limita acestei abordări întrucât conține o petiție de principiu: ceea ce descoperim este mereu predeterminat de felul în care abordăm problema. Totuși, meritul acestei metode este aceea de a permite o cercetare bibliografică, conceptuală și teoretică care înglobează critica și aportul personal. Metoda prezentării sistematice se aplică primului și ultimului capitol, în care cercetarea s-a concentrat pe corelația paradigmatică dintre concepte și poziția pe care acestea o au în cadrul sistemelor idealismului, respectiv materialismului. Al doilea capitol are un caracter euristic, fiind în ton cu metoda „dramatizării” propusă de Deleuze. În aceasta nu se urmărește distincția rigidă, ci tocmai introspecția gândirii. Teza noastră pune în lumină metoda transferului de concepte, aceasta fiind cea mai mare realizare a ei.

Introducere

Orice ontologie reprezintă o încercare de sinteză a domeniilor eterogene, un salt peste abisul care desparte obiectivul de subiectiv, lumea de limbaj. Teza noastră este o încercare de acest fel. Urmărește să consolideze o viziune unitară asupra „filosofiei diferenței” la Immanuel Kant, Gilles Deleuze și Slavoj Žižek. Sinteza domeniilor eterogene este mereu o dezbateră între alegerea abordării transcendente sau ontologice a chestiunii. Noi încercăm să arătăm, începând cu ipoteza fundamentală a tezei noastre că o teorie asupra realității ontologice nu poate scăpa de un reziduu transcendent, indiferent dacă această realitate este descrisă în mod idealist, realist sau materialist. Fiecare dintre cei trei autori pe care îi analizăm corespund pe rând abordărilor de acest fel. Urmărim ca obiective

să analizăm fisura introdusă de Immanuel Kant prin distincția pe care a făcut-o între „obiectul transcendent” și Noumen ca „Lucru” inaccesibil, și între conștiință și a percepție. Să analizăm felul în care Slavoj Žižek readuce în discuție teoria asupra subiectului din prisma reconceptualizării psihanalitice a cogito-ului. Între acestea două, să analizăm planul filosofiei diferenței propriu-zise de către Gilles Deleuze, a cărei convergență divergentă cu tema obiectivității se reflectă în teoria „multitudinilor”, iar convergența divergentă cu tema subiectivității se reflectă în teoria „individualizării”. Ne așteptăm în urma acestora să înțelegem „reprezentarea” ca fiind operația unei „desubstanțializări” care primește la Kant titlul de „categorie”. Să înțelegem felul în care Deleuze își îndreaptă critica tocmai împotriva „reprezentării” ca model predilect al gândirii și propune, prin empirismul transcendent, imanentizarea condițiilor genezei din cadrul substanței, refutând necesitatea corelației subiect-obiect. Să înțelegem cum Žižek propune, în urma unei dialectizări hegeliene, un fel de sinteză a adevărilor din ambele poziții, dizolvând necesitatea corelației prin conceperea subiectului ca obiect, dar și acceptarea premisei realiste privind imanența, „realitatea virtualului” deleuzian.

Sinteza capitolelor

În primul capitol, dedicat idealismului transcendent kantian, am văzut cum în conformitate cu principiul care diferențiază între fenomene și Noumen, noi, ca oameni, experimentăm doar aparența (obiectul ca fenomen), nu Lucrul-în-sine, iar spațiul și timpul sunt doar forme subiective ale intuiției, domeniul noumenal fiind exclus din acest registru intuitiv. Idealismul transcendent se opune realismului transcendent pentru care spațiul și timpul nu sunt forme ideale, ci reale (independente de intuiția noastră). Dificultatea a fost aceea de a concepe ce ar fi atunci un obiect „real” în spațiu, întrucât Kant numește „transcendentală” cunoașterea care se ocupă nu cu obiectele, ci cu modul nostru de cunoaștere a obiectelor. Realismul transcendent se face vinovat astfel de metamorfoza simplei reprezentări în Lucrul-în-sine. Dar, în egală măsură, trebuie să facem distincția între idealismul transcendent și idealismul empiric în care, deși se recunoaște realitatea spațiului, nu se recunoaște realitatea obiectelor din spațiu, întrucât nu se poate infera din starea mentală realitatea existentă. Kant distinge între două feluri de idealism empiric: cel dogmatic care susține că obiectele în spațiu nu există (Berkeley); cel problematic care susține că, deși este posibil ca obiectele să existe, nu putem infera asupra existenței sau inexistenței lor (Descartes). Idealismul transcendent s-a dovedit a fi o formă de realism empiric (adică o sinteză a celorlalte două), deoarece implică faptul că avem cunoștințe

imediate (nu inferențe) și sigure despre existența obiectelor în spațiu, doar că acest acces trece prin conștiința de sine. Viziunea idealismului transcendentă este aceea că obiectele sunt empiric reale în spațiu, dar nu sunt astfel din punct de vedere transcendentă. Din acest motiv am distins, în primul subcapitol, între Noumen și obiectul transcendentă (ca formă pură a relației, aparența ca fenomen). Kant a înlocuit astfel pretențiile ontologiei de a cunoaște realitatea cu o mai „modestă” analitică a conceptelor, dar a dislocat pentru totdeauna discursul filosofic către întrebarea asupra posibilității sau imposibilității disjuncției sau conjuncției registrelor eterogene.

În capitolul al doilea am expus cel mai pe larg tema principală a tezei noastre, care este filosofia diferenței. Urmărește, în primul subcapitol, felul în care se produce critica dar și convergența lui Deleuze cu kantianismului. Dacă Kant a urmărit condițiile necesare și universale ale experienței posibile, Deleuze a vrut să dea seama de geneza experienței reale, aici și acum, a individului existent concret. Deleuze nu este în totalitate împotriva metodei transcendentale, doar că dezvoltă asupra felului în care „imantul” își creează transcendentă, acesta fiind și sensul empirismului transcendentă: nu o condiție de posibilitate, ci de realizare. Transcendentă s-a dovedit a fi un act și nu o condiție. Am arătat cum sensibilitatea, ca unică facultate de recepție, devine operatorul exercițiului transcendentă, în locul intelectului. De aceea critica „reprezentării” va face din realitate un spațiu al devenirii prin intensitate, iar filosofia trebuie să urmărească condițiile realizării prin diferența internă, nu prin cea conceptuală, cum era la Kant. Ontogeneza presupune diferența intensivă prin actualizarea concomitentă a gândului și a materiei, gândirea individualizând materia pe care o constituie presupunând-o. Ne-am întrebat totuși de ce ar vrea intensivul, care este diferența deja pură, să aleagă calea externalizării? Este răspunsul deleuzian al individualizării chiar o necesitate ontologică a realului? Concluzia este aceea că sensibilitatea poate întemeia răspunsul doar estetic. A trebuit să urmărim o logică a chiasmului și a schimbării topologice, pentru a avea o minimă teorie asupra acestor două misterioase individualizări: „viața” și „conștiința” care sunt treceri în extensiv ale intensivului.

Cel de al treilea capitol este analiza felului în care Žižek s-a angajat în dialog cu Deleuze și Kant, astfel dorind să închidem cercul și să recapitulăm „cascada”. La Žižek ontologia a fost legată de etică, la fel cum pentru Deleuze aceasta a fost legată de estetică, și la Kant de știință. Žižek are o teorie asupra Realului lacanian pe care îl argumentează prin apel la dialectica hegeliană în care Realul este imposibilul nesimbolizabil, obstacolul care împiedică totalizarea realității și o păstrează ontologic „deschisă”, supusă contingenței. am analizat consecințele apariției acestei „cauzalități prin libertate”, care

rămâne la fel de nedeterminabilă cum a fost materia vie de la începutul lucrării noastre. Žižek a introdus auto-reflexivitatea în ordinea semnificantă pentru a da seama de cauzalitatea non-mecanică a Ideilor însele. Subiectivitatea este domeniul Ideilor abstracte, care are ca atare demnitate ontologică, nu doar transcendentală, fiind singurul fenomen care se autonomizează și devine agent împotriva propriei substanțe. \$ a fost definit astfel ca propriul eșec de a fi substanță. Însă această autonomie nu trebuie văzută ca o acțiune voită, teza materialistă a lui Žižek fiind aceea că această apariție s-a petrecut într-un mod cu totul contingent, în și din natura care nu exclude nicio posibilitate. Din punct de vedere epistemologic, chenarul transcendental s-a asemănat cu o „reducție” a datului empiric, însă din punct de vedere ontologic, materialismul a asumat completa imersiune a punctului de vedere al subiectului în realitatea însăși. Am afirmat că ne lipsește un punct exterior din care am putea vedea ce fel de „greșeală” am comis în privința tezelor despre „realitate”. Trebuie să asumăm într-o manieră dialectică că tezele noastre „transcendentale” coincid cu starea de fapt a lucrurilor ontologice și să excludem posibilitatea unui meta-limbaj. Tensiunea dintre realitatea empirică și determinarea nominală am afirmat-o ca fiind imanentă realității, o trăsătură a lucrurilor înseși.

Concluzii și contribuții personale

Considerăm că prin aceste argumente am reușit să facem vizibil impasul prin care discursul filosofic nu poate depăși registrul transcendental al oricărui demers în ontologie. Cele mai originale părți ale lucrării le considerăm a fi subcapitolul „De la reprezentare la producție”, dedicat trecerii de la reprezentarea kantiană la producția deleuziană. Acesta a surprins, într-o metodologie interdisciplinară, diferența dintre filosofie și știință, diferență dată de actul reflexiei transcendente. Întrucât schematismul transcendental este ireductibil, nu putem deduce nimic despre realitatea materială pornind de la categoriile rațiunii pure. Dar în mod empiric se poate constata existența materiei vii, materie care s-a dovedit a fi diferit de categoria substanței ca „real” în spațiu. Deleuze, luând în calcul factorii dinamici ai 197 doctrinei kantiene, a propus o proprie teorie asupra apariției viului prin descoperirea acelei regiuni în care diferența intensivă pornește o individualizare. Pe lângă a oferi o teorie sistematică asupra felului în care Kant a presupus unitatea finală a „naturii”, acest subcapitol a argumentat inedit că Imm. Kant are o ontologie asupra materiei, nu doar o descriere transcendentală.

Un alt capitol original este cel intitulat „De la diferența sexuală la abolirea oricărei diferențe”, care a urmărit în continuare problema „substanței”. Procesul vieții este privit ca

o putere anorganică și impersonală. Aceste caracteristici au ieșit la iveală printr-o analiză pharmako-logică dată „drogului”, ca substanță prinsă între metafizică și chimie. Întrebarea a cum am putea încarna puterea pe care o dau drogurile fără a crea totodată omul dependent a fost pusă cu scopul de a ilustra cum dorința ocolește ordinea simbolică și investește direct percepția și perceptul.

BIBLIOGRAFIE

SURSE PRIMARE

Deleuze, Gilles, *Desert Islands and Other Texts 1953-1974*, trad. Michael Taormina, ed. Semiotext(e), Cambridge Mass. & London

___, *Diferență și repetiție*, trad. T. Saulea, ed. Babel, București, 1995

___, *Essays Critical and Clinical*, trad. Smith and Greco, ed. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997

___, *Kant's Critical Philosophy*, trad. Hugh Tomlinson & Barbara Habberjam ed. Althone Press, London, 1983

___, *The Logic of Sense*, trad. Mark Lester and Charles Stivale, ed. Columbia University Press, New York, 1990

___, *Negotiations*, trad. Martin Joughin, ed. Columbia University Press, New York, 1995

___, *Nietzsche și filosofia*, trad. Bogdan Ghiu, ed. Ideea Europeană, București, 2005

___, *Two Regimes of Madness. Texts and Interviews 1975-1995*, trad. Ames Hodges & Mike Taormina, ed. Semiotext(e), Cambridge Mass. & London, 2007

Deleuze, Gilles, **Guattari**, Felix, *Capitalism și schizofrenie 1. Anti-Oedip*, trad. Bogdan Ghiu, ed. Paralela 45, Pitești, 2008

___, *Capitalism și schizofrenie 2. Mii de platouri*, trad. Bogdan Ghiu, ed. ART, București, 2013

___, *Ce este filosofia?*, trad. Bogdan Ghiu, ed. Hecate, București, 2020

Kant, Immanuel, *Critica facultății de judecare*, trad. Rodica Croitoru, ed. ALL, București, 2008

___, *Critica rațiunii practice*, trad. Nicolae Bagdasar, ed. Univers Enciclopedic, București, 2010

___, *Critica Rațiunii Pure*, trad. Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc, ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2009

___, *Metaphysical Foundations of Natural Science*, trad. Michael Friedman, ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2004

_____, *Opus postumum*, trad. Eckart Förster & Michael Rosen, ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1993

_____, *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa drept știință*, trad. Mircea Flonta și Thomas Kleininger, ed. Humanitas, București, 2014

_____, *Religia în limitele rațiunii pure*, trad. Radu Gabriel Pârvu, ed. Humanitas, 2023

Žižek, Slavoj, *Disparities*, ed. Bloomsbury, London & New York, 2016

_____, „Discipline between Two Freedoms – Madness and Habit in German Idealism”, în *Mythology, madness, and laughter: subjectivity in german idealism*, Markus Gabriel & Slavoj Žižek (eds.), ed. Continuum, London & New York, 2009

_____, *Incontinnence of the Void. Economico-Philosophical Sapandrels*, ed. MIT Press, Cambridge, Mass. & London, 2017

_____, „Intellectual Intuition and Intellectus Archetypus: Reflexivity from Kant to Hegel”, în *Subject Lessons. Hegel, Lacan, and the Future of Materialism*, Russell Sbriglia & Slavoj Žižek, ed. Northwestern University Press, Evanston, 2020

_____, *Less than Nothing. Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*, ed. Verso, London & New York, 2012

_____, *Organs without Bodies: Deleuze and Consequences*, ed. Routledge, New York, London, 2003

_____, „The Parallax of Ontology. Reality and Its Transcendental Supplement”, în *Parallax. The Dialectics of Mind and World*, Dominik Finkelde, Slavoj Žižek, Christoph Menke (eds.), ed. Bloomsbury, London, 2021

_____, *The Parallax View*, ed. MIT Press, Cambridge, Mass. & London, 2006

_____, *Sex and the Failed Absolute*, ed. Bloomsbury, London, 2020

_____, *Zăbovind în negativ. Kant, Hegel și critica ideologiei*, trad. Irina-Marta Costea, ed. ALL, București, 2001

SURSE SECUNDARE (SELECȚIE)

Abela, Paul, *Kant's Empirical Realism*, ed. Oxford University Press, Oxford, 2002

Allais, Lucy, *Manifest Reality: Kant's Idealism and his Realism*, ed. Oxford University Press, Oxford, 2015

Allison, Henry, *Kant's Transcendental Idealism. An Interpretation and Defense*, ed. Yale University Press, New Haven, 2004

- Badiou**, Alain, *Deleuze: the Clamor of Being*, trad. Louise Burchill, ed. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1999
- Bowden**, Sean, *The Priority of Event. Deleuze's Logic of Sense*, ed. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2011
- Brassier**, Ray, *Nihil Unbound. Enlightenment and Extinction*, ed. Palgrave Macmillan, 2007
- Bryant**, Levi, *Difference and Givenness: Deleuze's Transcendental Empiricism and the Ontology of Immanence*, ed. Northwestern University Press, Evanston, 2008
- Ciomoș**, Virgil, *Conștiință și schimbare în „Critica rațiunii pure”*: o perspectivă arhitectonică asupra kantianismului, ed. Humanitas, București, 2006
- DeLanda**, Manuel, *Intensive Science and Virtual Philosophy*, ed. Continuum, London, 2003
- Heidegger**, Martin, *Kant and the Problem of Metaphysics*, trad. Richard Taft, ed. Indiana University Press, Bloomington, 1997
- Hallward**, Peter, *Out of This World: Deleuze and the Philosophy of Creation*, ed. Verso, London, 2006
- Hardt**, Michael, *Gilles Deleuze: an apprenticeship in philosophy*, ed. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1993
- Johnston**, Adrian, *Adventures in Transcendental Materialism. Dialogues with Contemporary Thinkers*, ed. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2014
- _____, *Žižek's Ontology. A Transcendental Materialist Theory of Subjectivity*, ed. Northwestern University Press, USA, 2008
- Kerslake**, Christian, *Immanence and the Vertigo of Philosophy from Kant to Deleuze*, ed. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2009
- Mureșan**, Vlad, *Comentariu la „Critica rațiunii pure”*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2018
- Olkowski**, Dorothea, *Gilles Deleuze and the Ruin of Representation*, ed. University of California Press, Berkeley, 1999
- Parker**, Ian, *Slavoj Žižek. A Critical Introduction*, ed. Pluto Press, London & Sterling, 2004
- Somers-Hall**, Henry, *Hegel, Deleuze, and the Critique of Representation: Dialectics of Negative and Difference*, ed. SUNY Press, Albany, 2012
- _____, *Deleuze's Difference and Repetition*, ed. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2013
- Toscano**, Alberto, *Theatre of Production: Philosophy and Individuation Between Kant and Deleuze*, ed. Palgrave Macmillan, London, 2006

Zupančič, Alenka, *Ethics of the Real: Kant, Lacan*, ed. Verso, London, 2000